

К и ж и н и н ъ т а п - э р и к т е р и н и н ъ Т е к ш и Д е к л а р а ц и я з ы

Г е н е р а л ь н ы й А с с а м б л е я 1948 ј ы л д ы н ъ ј а н а р а й ы н ы н ъ 10 - ч ы
к ү н и н д е ј а р а т к а н

Ј а р т а м а л

К и ж и л и к б и л е з и н и н ъ о н ч о т у р ч ы л а р ы н ы н ъ ј а р а м ы к т у ,
ј а к ш ы ј а н ы н ъ , о н о й д о о к т е њ - т а й л а т у у р а с а л б а с
т а п - э р и к т е р и н ъ а ј а р у г а а л г а н ы о л о р д ы н ъ ј а й ы м ы н ы н ъ ,
а к - ч е г и н и н ъ л е т е к ш и л е й а м ы р - э н ч ү н и н ъ т ö з ö г ö з и
б о л о т ; к и ж и н и н ъ т а п - э р и г и н ъ к е р е к к е а л б а й , к ы й а
к ö р г ö н и ш о к - т а б а р у л а р г а э к е л г е н и н ъ а ј а р у г а а л ы п ,
о н о њ у л а м к и ж и л и к т и н ъ а г а р у к ү њ - т а б ы н а ч ы н д ы р а т .
У л у с т а а ч ы к с ö с т и н ъ ј а й ы м ы б о л о т о н л о ј е д и к п е с -
т у т а к т а њ л а к о р к о р ы н а њ ј а й ы м ј а д ы н ъ ј ү р ү м д и т ö з ö г ö н и
у л у с т ы н ъ и ч к е р и ј ү т к и м е л и д е п ј а р л а л г а н ; к и ж и н и н ъ
т а п э р и г и ј а с а к т ы н ъ ј а њ ы л а к ы й а л т а з ы ј о г ы н а њ
к о р у л а л а р ы а ј а р у г а а л ы л а р у ч у р л у . Ч о к ы м д а п
а й т с а , к и ж и к ö м ö б а з ы ш к а у д у р а т у р у п ч ы г а р ы н ы н ъ
э п а р г а з ы л а т у з а л а њ б а з ы н ; а л б а т ы л а р о р т о д о г ы
н а ј ы л ы к к о л б у л а р д ы н ъ ö з ү м и н ъ ј ö м ö ö р и н ъ а ј а р у г а а л ы п ;
о н о й д о о к Б и р и к т и р и л г е н Н а ц и я л а р д ы н ъ к а л ы к т а р ы
б о й ы н ы н ъ У с т а в ы н д а к и ж и н и н ъ т ö с т а п - э р и г и н е
б ү д ү м ј и з и н ъ ј ö м ö г ö н и н ъ а ј а р у г а а л ы п , ү з е е р и к а ж ы л а
к и ж и н и н ъ к и ж и л и к к ү њ д ү б а й л ы г ы н л а э р л е э п ш и
к и ж и н и н ъ т е њ - т а й т а п - э р и к т ү б о л о р ы н а ј а р у г а а л ы п ,
ј а й ы м а й а л г а д а с о ц и а л ь н ы й и ч к е р и ö з ү м д и л е ј а д ы н -
ј ү р ү м н и н ъ а й а л г а з ы н о н д о л т о р ы н ъ ј ö м ö ö р д е п ш ү ү л т е г е
к е л г е н ; т у р ч ы - о р о о н д о р Б и р и к т и р и л г е н
Н а ц и я л а р д ы н ъ О р г а н и з а ц и я з ы л а ö м ö - ј ö м ö и ш т е е р и д е п
м о л ј о њ г о н ы н ъ а ј а р у г а а л ы п , ј ö м ö л т ö б о л у ш а ж ы р а т е к ш и
т о о м ј ы г а л а к и ж и н и н ъ т а п - э р и к т е р и н ъ л е т ö с ј а й ы м ы н
б у с п а с д е п а й д а р к е р е к ; б у т а п - э р и к т е р д и н ъ л е
ј а й ы м ы н ъ т е к ш и у ч у р ы н о н д о о р ы н а ј а р у г а а л г а н ы , б у
м о л ј у н ы ј ү р ү м д е т о л о б ү д ү р е р и н д е с ү р е к е й ј а а н
у ч у р л у б о л г о н ы н ъ б а з а а ј а р у г а а л ы п , Г е н е р а л ь н ы й
А с с а м б л е я к и ж и н и н ъ т а п э р и к т е р и н и н ъ ч ы н д ы к Т е к ш и
Д е к л а р а ц и я з ы н ъ ј ү р ү м г е к и й д и р е т е н к а р у у л у и ш д е п
ј а р л а п ј а т . К а р у у л у и ш т и б ү д ү р е р г е т е к ш и к а л ы к т а р ,
о р о о н д о р ј и л б и р к е п ј ү т к и и р у ч у р л у . К а ж ы л а к и ж и ,
о н о й д о о к о б щ е с т в о н ы н ъ к а ж ы л а о р г а н ы ч ы н д ы к ,
ј ү р ү м д и к Д е к л а р а ц и я н ы а ј а р у г а а л ы п , ү р е д ү н и н ъ л е
б и л г и р д и н ъ ш ы л т у з ы н д а б у т а п - э р и к т е р д и л е
ј а й ы м д ы т о о р ы н а , ј е т к и л д е е р и н е б о л у ж ы п - ј ö м ö ж ö р и н е
а м а д а з ы н . О н о й д о o к к а л ы к т а р л а о р о o н d o r o р t o d o
и ш а ж ы р а o з o ч ы л а м a д y л y , т e k ш и л e й j a p a m ы k t y
ј e d и m г e j e d e p . О л k a p y u л y и ш т и Б и р и к т и р и л г е н
Н а ц и я л а р д ы н ъ О р г а н и з а ц и я з ы н ы н ъ т у р ч ы -
o p o o n d o p ы н ы н ъ к а л ы к т а р ы o р t o d o , o н o й d o o k
o л o p d ы н ъ ю р и с д и к ц и я з ы н d a г ы j e p л e p d e г и j y p т a п
ј a т k a n k a л ы к т а р ы o р t o d o т e k ш и л e й т o o п , j ү р ү м d e
k и й d и p e p и н j e т k и л d e e p .

1 - кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайымла тең-тай тап-эриктү туулат. Олор санааукаалу чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2 - чи тизим

Кажыла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бұдүминин өни, бұдүми, тили, жаңдаган жаңы, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де аңылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого үзееери кижинин журтап жаткан јеринен камааны јогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аңыланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин жаткан јери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарыңбай да турган болзо эмезе бойынын (јеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3 - чи тизим

Кажыла кижии жадын-јүрүмге, жайымга ла таңынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4 - чи тизим

Кем де жалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бұдүми жарадылбай жат.

5 - чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомјызын тўжўрип турган кижии күүни жок базынышка алдыртпас учурлу.

6 - чы тизим

Кажыла кижии, кайда да јүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7 - чи тизим

Ончо улус јасактын алдында теп-тең, кандый ла ылгаш јогынан јасактын тең-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тең-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштең база

тап - эриктү.

8 - ч и т и з и м

Кажы ла киж и ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап - эриктери бузулган тужында ийделү, тоомјылу эл јаргыларда тап - эриктерин једимдү орныктырарга тап - эриктү.

9 - ч ы т и з и м

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10 - ч ы т и з и м

Кажы ла киж и онын тап - эриктерин ле молјуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокымдаарга толо тең - тайга тайанып, онын кереги ачык - јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак - чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап - эриктү.

11 - ч и т и з и м

Кажы ла киж и шок - керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээжизиле јарталбаганча, ол өйдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап - эриктү.

Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок - керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок - керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап - эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок - керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12 - ч и т и з и м

Онын таңынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл - јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады - јолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла киж и ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап - эриктү.

13 - ч и т и з и м

Кажы ла киж и кажы ла ороон кеминде јайым жүрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

Кажы ла киж и кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап - эриктү.

14 - ч и т и з и м

К а ж ы л а к и ж и и с т е ж ү д е н у л а м ө с к ө о р о о н д о
к о р у л а н а р ј е р д и б е д и р е е р л е к о р у л а н а р ј е р л е
т у з а л а н а р а р г а л у.

Б у т а п - э р и к л е к а н д ы й и с т е ж ү т у ж ы н д а
т у з а л а н а р г а ј а р а б а с. К а ч а н ч ы н л а п о л и т и к а л ы к
э м е с ш о к - к ы л ы к э м е з е к е р е к т е р Б и р и к т и р и л г е н
Н а ц и я л а р д ы н О р г а н и з а ц и я з ы н ы н а м а д у л а р ы н а л а
э э ж и л е р и н е к е л и ш п е й т у р з а.

15 - ч и т и з и м

К а ж ы л а к и ж и г р а ж д а н с т в о а л а р т а п - э р и к т ү.

К а н д ы й д а к и ж и н и н г р а ж д а н с т в о з ы н э м е з е
г р а ж д а н с т в о з ы н к у б у л т а р т а п - э р и г и н а л а - к ө н ч ө
а й р ы ы р г а ј а р а б а с.

16 - ч ы т и з и м

Э р к е м и н е ј е т к е н э р л е э п ш и у л у с у г ы - т ö з и н е н
э м е з е ј а н д а г а н ј а н ы н а н к а м а а н ы ј о г ы н а н а й ы л - ј у р т
т у д у п, б и л е л ү б о л о р т а п - э р и к т ү. О л о р а й ы л ј у р т т ы
т ö з ö ö р, ј у р т а а р л а а й р ы л ы ж а р т у ж ы н д а т е н - т а й т а п -
э р и к л е т у з а л а н а т.

А й ы л - ј у р т т ö з ö п ј а т к а н э к и ј а н ы э к ү л е з и ј а й ы м л а
э п т ү - ј ö п т ү с ö с л ö, к ү ү н л е б и р и г е р а р г а л у.

Б и л е о б щ е с т в о н н ы н т ö з и, т ö з ö г ö з и, о л о б щ е с т в о н ы н
л а г о с у д а р с т в о н ы н ј а н ы н а н к о р у л а ш к а т а п - э р и к т ү.

17 - ч и т и з и м

К а ж ы л а к и ж и а л к ы - ј ö ö ж ö т а н ы н а н э э л е н е р, э м е з е
ö с к ö л ö р и л е д е к о ж о э э л е н е р т а п - э р и к т ү.

К е м н и н д е а л к ы - ј ö ö ж ö з и н т у у р а з ы н а н к е л и п а й р ы ы р г а
ј а р а б а с.

18 - ч и т и з и м

К а ж ы л а к и ж и ј а й ы м к ү ү н - с а н а а г а, а к - ч е к к е л е
к у д а й ј а н ы н а т а п - э р и к т ү; б у т а п - э р и к к е б о й ы н ы н
к у д а й ј а н ы н э м е з е к ö р ү м и н с о л ы ы р ы к и р е т, б о й ы н ы н
ј а н ы н ј а й ы м ј а н д а а р ы э м е з е к ö р ү м и н т а н ы н а н б о й ы,
э м е з е ö с к ö у л у с л а к о ж о ј а н д а а р ы б а з а к и р е т.
К у д а й л ы к ч ү м - ј а н ј а н ж ы г у л а р д ы ö т к ү р е р и н д е
т а п э р и к т ү.

19 - ч ы т и з и м

К а ж ы л а к и ж и б о й ы н д а ј а й ы м к ö р ү м д ү л е о н ы ј а й ы м
ч ы г а р а а й д а р т а п э р и к т ү. О л т а п - э р и к а а й ы н ч а

К а ж ы л а к и ж и п р о ф с о ю з н ы й б и р и г ъ н и т ѳ з ѳ ѳ р л ѳ
п р о ф с о ю з т а р г а б о й ы н ы н ј и л б ѳ л е р и н к о р ы ы р а м а д у л а

кирер тап - эриктү.

24 - ч и т и з и м

Кажы ла киж и амыра арга ла бош өйгө тап - эриктү.
Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде
тузала нары ла төлөлип турган јанжыккан амырал та
(отпуск) керегинде тап - эрик база кирет.

25 - ч и т и з и м

Кажы ла киж и жүрүмдик кеми бийик болорына тап -
эриктү. Курсак тамагы, кийим - тудумы, айыл - јурты,
медициналык јеткидежи, керектү соцјеткилдеш су -
кадыкты, јадын - жүрүмди керектү кеминде,
некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш јок
артса, оору - јобол болзо, кенек артса, јаңыскан
артса, карыыр јажы јетсе эмезе онын бойынан
камааны јок күч айалга боло берзе, кажы ла киж и
тап - эриктү.

Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла
кичее мелге тап - эрик берет. Ончо балдар биледе,
онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо,
ончозы тең - тай социальный корулаш ла тузала на р
учурлу.

26 - ч ы т и з и м

Кажы ла киж и үредүге тап - эриктү. Үредүлик акча
төлөбөзине болор учурлу. Анча да ла баштамы ла
текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы
јогынан болор учурлу. Технический ле
профессиональный үредү ончозына јарамыкту болор
учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып,
бийик үредү база ончозына јолду болор керек.

Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламјылу болор
учурлу. Кижинин тап - эриктерине ле јайымынын төс
ууламјыларын элбедерине ууландырылар учурлу.
Үредүни калыктар ортодо тоомјыга, најылыкка,
текши тил табарына јолду болор учурлу. Угы - төзи
ле јандаган јандары аайынча бөлүктөр ортодо
ондомолды јомоор. Амыр - энчүни јомоори аайынча
Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип
турган ижин јомоор учурлу.

Ада - энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин
талдаарында тап эриктү.

27 - ч и т и з и м

Кажы ла киж и обществонын культурный жүрүминде
эрчимдү туружар тап - эриктү. Кеендик ле таныжар,
билим өзүмде туружар, турулта лары ла тузала на р
аргалу.

К а ж ы л а к и ж и о н ы ң к ө г ү с б а й л ы г ы н, а р - jööжөлик
jилбүүлериң корыыртап - эриктү. Билим,
литературалык эмезе художественный иштиң
авторы болзо, ол тап - эриктү болор учурлу.

28 - ч и т и з и м

К а ж ы л а к и ж и с о ц и а л ь н ы й л а к а л ы к о р т о д о г ы э э ж и -
а а й г а т а п - э р и к т ү. М ы н д а ч ы н д ы к Д е к л а р а ц и я д а
jарадылган тап - эриктёр ле jайым бütкүлинче бүүдөр
аргалу.

29 - ч ы т и з и м

К а ж ы л а к и ж и о б щ е с т в о н ы ң а л д ы н д а м о л j л у. Ш а к л а
мында кижиниң тололо jайым ичкери öзүми болор
аргалу.

К а ж ы л а к и ж и б о й ы н ы ң т а п - э р и к т е р и н л е j а й ы м ы н
jүрүмде кийдирип тура, jасакла jарадылган
тудуларды буспас учурлу. Öскө улустың тап -
эриктёрин, jайымын тооп, баалап, демократиялык
обществоның текши некелтезин, ээжизин буспас
учурлу.

Б у т а п - э р и к т е р д и л е j а й ы м д ы к и й д и р и п, о л о н о й д о
ок Бириктирилген Нациялардың Биригүзиниң
ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос
учурлу.

30 - ч ы т и з и м

Ч ы н д ы к Д е к л а р а ц и я д а j а р а д ы л г а н ы н к а н д ы й б и р
ороонго, бир бөлүк улуска эмезе таңынан улуска
кандый бир иш эдەرге эмезе кандый бир керекти
эдەرге, чындык Декларацияда jарадылган тап -
эрикти ле jайымды jоголторго ууландырылган деп
ондоорго jарабас.